

**Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag
om biblioteket för synskadade**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att en ny lag om biblioteket för synskadade skall stiftas. Avsikten med propositionen är att skapa förutsättningar för biblioteket för synskadade att utveckla sina tjänster enligt kundkretsens förändrade behov och enligt de krav som den tekniska utvecklingen ställer. Avsikten är dessutom att ordna bibliotekets förvalt-

ning enligt statsförvaltningens principer för resultatstyrning samt ge biblioteket möjlighet att också tillhandahålla avgiftsbelagda prestationer.

Lagen avses träda i kraft så snart som möjligt efter att den har antagits och blivit stadfäst.

ALLMÄN MOTIVERING

1. Nuläge

1.1. Lagstiftning och praxis

I Finland inleddes biblioteksverksamheten för blinda 1890 med en privat förening som huvudman. Staten har genom statsbidrag understött biblioteksarbetet sedan 1921.

Blindbiblioteket ändrades den 1 juli 1978 till en inrättning som ägs och upprätthålls av staten och namnet ändrades till biblioteket för synskadade. Samtidigt utvidgades användningsrätten i fråga om biblioteket till att förutom synskadade också omfatta andra personer som på grund av någon skada eller sjukdom inte kan använda vanliga böcker. I samband med att biblioteket förstatligades fogades till biblioteket produktionsanstalten De blindas bok och ljudband rf som produ-

cerat punktskrifts- och talböcker enbart för Blindbiblioteket.

Enligt gällande lag om biblioteket för synskadade (11/78) skall biblioteket

1) producera och låna ut punktskrifts- och talböcker till synskadade samt till personer som på grund av skada eller sjukdom inte kan använda vanliga böcker,

2) producera och låna ut noter och musikinspelningar samt förmedla avlyssningsapparat för talböcker,

3) producera och låna ut studie- och kursmaterial till studerande vid högskolor och andra läroanstalter, samt

4) låna ut böcker och cirkulerande bokbestånd till andra bibliotek, sjukhus och inrättningar.

Enligt gällande lag är de tjänster som biblioteket tillhandahåller avgiftsfria för låntagarna.

Följande siffror ur verksamhetsberättelsen beskriver verksamheten vid biblioteket under 1990-talet:

	1990	1994	Förändring %
BIBLIOTEKS-SERVICE			
- utlåningar	240 900	416 000	+73 %
- kunder	6 470	8 000	+24 %
- för samlingarna producerade eller köpta färdiga			
- talbokstitlar	1 087	1 084	-0 %
- punktskriftstitlar	219	403	+ 84 %
LÄROBOKSSERVICE			
- skolelever och studerande som kunder	200	250	+ 25 %
- läroboksleveranser	2 640	3 611	+ 37 %
- producerade lärobokstitlar	477	607	+ 27 %
PERSONAL			
- anställda utan sysselsättningsmedel (årsverke)	52	48	- 8 %
OMKOSTNADER			
- 1000 mk		15 554 ¹⁾	18 919

¹⁾ Budgeten för 1990 innehöll inte några portokostnader, som numera utgör ca 20 % av bibliotekets totalutgifter.

1.2. Situationen i de andra nordiska länderna

I alla de nordiska länderna är biblioteken för synskadade inrättningar som ägs och upprätthålls av staten.

Biblioteken betjänar även andra läshandikappade, bl.a. personer som lider av hjärn- och muskelrelaterade sjukdomar, utvecklingshämmande samt personer med läs- och skrivsvårigheter.

Biblioteken för synskadade är framför allt

- 1) producenter av punktskrifts- och talböcker,

- 2) centralbibliotek där privatpersoner, inrättningar och bibliotek kan låna material,

- 3) sakkunnig-, utvecklings- och koordineringscentraler för punktskrifts- och talboksproduktionen och biblioteksservice för handikappade,

- 4) läromedelscentraler (Sverige, Norge), samt

- 5) försäljare av tal- och punktskriftsböcker (Danmark och Sverige).

Som läromedelscentral betjänar Talboks- och punktskriftsbiblioteket i Sverige enbart studerande som bedriver högskolestudier och fortsatta och kompletterande yrkesstudier. Biblioteket i Norge betjänar högskolestude-

rande. I Danmark sköts läromedelsservice helt och hållet av andra inrättningar än biblioteket för synskadade.

För närvarande är det biblioteken i Sverige och Danmark som i största utsträckning sköter de uppgifter som hör till en sakkunnigcentral för handikappades biblioteksservice. I anslutning till biblioteket i Sverige verkar Punktskriftsnämnden, vars uppgift är att utveckla punktskriften. Biblioteket skall också informera om utvecklingen inom sitt verksamhetsområde.

Försäljningen av tal- och punktskriftsböcker har organiserats på olika sätt i olika länder. Talboks- och punktskriftsbiblioteket i Sverige har egen försäljning av punktskriftsböcker, men försäljningen av talböcker till de allmänna biblioteken sker genom Bibliotekstjänst och SRF Tal & Punkt Ab på basis av avtal. Biblioteket i Danmark säljer talböcker, taltidningar, punktskriftsböcker och bokförteckningar.

I fråga om biblioteken i Sverige, Danmark och Norge har det inte stadgats om huruvida utlåningsservice skall vara avgiftsbelagd eller avgiftsfri, men i praktiken är tjänsterna avgiftsfria för låntagarna. De utgifter som postningen av boklånen medför indrivs inte hos låntagarna eller biblioteken vare sig i Sverige, Norge eller Danmark.

1.3. Verkningarna av den europeiska integrationen

Den europeiska integrationsutvecklingen inverkar inte direkt på verksamheten vid biblioteket.

Större verkan indirekt har Europeiska unionens knings- och utvecklingsprogram.

2. De viktigaste reformförslagen

2.1. Verknings av upphovsrättslagen

Produktionen och distributionen av tal- och punktskriftsböcker som biblioteket producerar regleras också i upphovsrättslagen (404/61).

Lagen om ändring av upphovsrättslagen (446/95), som trädde i kraft den 1 maj 1995, tillåter att text för synskadade kan produceras även i elektronisk eller någon annan form som lämpar sig för synskadade. Dessutom kan böcker, exklusive talböcker, som biblioteket producerat förmedlas till användarna förutom genom utlåning även genom

försäljning. Det är skäl att beakta dessa ändringar även i lagen om biblioteket för synskadade.

2.2. Avlyssningsapparat för talböcker

Enligt gällande lag är en av bibliotekets uppgifter att förmedla avlyssningsapparat för talböcker, dvs. kassetbandspelare.

I praktiken har biblioteket lånat ut specialtillverkade Clarke & Smith-bandspelare. Andra apparater och hjälpmedel har klienten skaffat sig genom hälso- och sjukvårdens stödssystem. Clarke & Smith-systemet kommer att tas ur bruk under de tio närmaste åren förutsatt att det till rimligt pris är möjligt att utveckla ett digitalt talbokssystem. C-kassetternas andel av bibliotekets samling växer också relativt sett hela tiden. Enligt den föreslagna lagen skall biblioteket inte längre sköta anskaffningen och utlåningen av avlyssningsapparat för talböcker. Biblioteket skall dock i praktiken sköta utlåningen av Clarke & Smith-bandspelare så länge som det finns behov för detta.

2.3. Läroboksservice

Den gällande lagen stadgar att bibliotekets uppgift är att producera och låna ut studie- och kursmaterial till studerande vid högskolor och andra läroanstalter.

Den största delen av bibliotekets resurser för läroboksservice upptas av läroboksproduktionen på grundskole- och gymnasienivå. Det är därför skäl att precisera lagen om biblioteket så att den tydligt stadgar om bibliotekets uppgift att sörja för läroboksproduktionen för utbildning på alla nivåer.

2.4. Sakkunniguppgifter

Uppgiftsområdet för biblioteket omfattar produktion av tal- och punktskriftsböcker, produktion av elektroniska böcker, läroboksproduktion samt biblioteksservice med beaktande av de olika handikappgruppernas behov. Detta är ett specialområde som förutsätter omfattande sakkunskap och där kännedom om datateknik och inspelningsteknik samt om handikappgruppernas specialbehov framlägs.

Avsikten är att bibliotekets roll som sakkunniginrättning inom sitt område förstärks, vilket förutsätter uppföljning av utvecklingen inom branschen och nära samarbete med

olika parter såväl i hemlandet som utomlands.

Avsikten är att som officiellt, permanent organ i anslutning till biblioteket för synskadade inrätta Braille-delegationen, som fungerar som sakkunnigorgan i fråga om punktskrift och studiematerial för synskadade.

2.5. Avgiftsfri och avgiftsbelagd service

Enligt gällande lag är bibliotekets alla tjänster avgiftsfria. Bibliotekets utlåningsservice skall även i fortsättningen vara avgiftsfri för privatpersoner enligt samma principer som servicen vid de allmänna biblioteken. Med anledning av verksamhetens speciella karaktär skall även postningen av låneböckerna fortsättningsvis vara avgiftsfri för låntagarna.

De tjänster som biblioteket för synskadade erbjuder är betydligt mer omfattande än de allmänna bibliotekens tjänster. Principen med total avgiftsfrihet i fråga om alla tjänster är inte ändamålsenlig och kan t.o.m. vara ett hinder för införandet av nya tjänster. Inte heller lagen om grunderna för avgifter till staten (150/92) stöder principen om total avgiftsfrihet.

För att bibliotekets verksamhet skall kunna bli smidigare och nya tjänster kunna införas skall biblioteket ges rätt att också sälja de böcker som det producerat.

3. Propositionens verkningar

3.1. Propositionens organisatoriska verkningar

Ställningen för biblioteket som en statlig inrättning underställd undervisningsministeriet förändras inte.

Enligt principerna för resultatstyrning bestäms inte bibliotekets organisation och fördelningen av det interna beslutsfattandet på författningsnivå utan i bibliotekets arbetsordning.

3.2. Propositionens ekonomiska verkningar

Enligt gällande lag är alla de tjänster som biblioteket tillhandahåller avgiftsfria. Den föreslagna lagen tillåter att avgifter uppbärs för vissa specialtjänster. Verkningarna av inkomsterna på bibliotekets totalekonomi är dock små, eftersom den avgiftsbelagda servicen i relation till verksamheten i sin helhet

inte är omfattande. De tjänster som tillhandahålls specialgrupper måste i vissa fall även prissättas så att de understiger självkostnadsvärdet, vilket medför att inkomsterna blir små.

4. Beredningen av propositionen

Ärendet har beretts vid undervisningsministeriet i en tjänstemannaarbetsgrupp som består av representanter både för undervisningsministeriet och biblioteket för synskadade. I gruppen har även ingått en representant för personalen vid biblioteket för synskadade.

5. Hörande och remissutlåtanden

Undervisningsministeriet arrangerade den 17 oktober 1994 ett diskussionsmöte för referensgrupperna. Till mötet inbjöds följande grupper:

Stroke- och afasiförbund rf
Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf
Invalidförbundet rf
Folkpensionsanstalten
Kehitysvammaliitto — Förbundet Utvecklingshämning ry
Synskadades Centralförbund rf
Stöd för Synskadade Barn rf
Utbildningsstyrelsen
Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården
Suomen kirjastoseura — Finlands biblioteks förening ry
Föreningen Finlands dövblinda rf
Riksomfattande handikapprådet.
I mötet deltog representanter för utbildningsstyrelsen och FPA. Dessutom skickade Förbundet Finlands Svenska Synskadade och Synskadades Centralförbund ett skriftligt utlåtande. Skriftliga utlåtanden begärdes och erhöles också av direktionen för och samarbetskommissionen vid biblioteket för synskadade samt av Finlands Kommunförbund.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslaget

1 §. I paragrafen stadgas om bibliotekets ställning, verksamhet, huvudman och servicepråk.

2 §. De tjänster som biblioteket tillhandahåller är ämnade för synskadade samt för personer som på grund av någon annan skada, sjukdom eller men som kan jämföras med dessa inte kan använda vanligt biblioteksmaterial som t.ex. böcker, tidningar och noter. Biblioteket producerar självt en del av detta specialmaterial och en del köps färdigt hos andra producenter. Biblioteket kan även sälja material som det producerar självt. Av den som vill bli låntagare hos biblioteket krävs läkarintyg eller sakkunnigutlåtande. År 1994 var antalet kunder ca 8 000.

Upphovsrättslagstiftningen samt de avtal som ingåtts mellan biblioteket och upphovsrättsorganisationerna har begränsat bibliotekets produktion, utlåning och försäljning. Motsvarande begränsningar i fråga om verksamheten gäller även de inrättningar som förmedlar biblioteksmaterial mellan biblioteket och låntagarna, t.ex. allmänna bibliotek och vårdinrättningar. Den ändring i upp-

hovsrättslagen som gjordes 1995 innehåller ett stadgande om framställning av exemplar för synskadade. Lagrummet begränsar framställningen av talböcker så att de kan framställas enbart i utlåningssyfte.

När det gäller utlåningsverksamheten vid biblioteket fungerar biblioteket med avseende på sin kundkrets på samma sätt som de kommunala allmänna biblioteken. Verksamhetsområdet omfattar dock hela landet och till följd av detta förmedlas den största delen av lånen till låntagarna per post. I framtiden kommer även den elektroniska informationsförmedlingen att öka i synnerhet när det gäller den del av kundkretsen som studerar eller arbetar.

Ett särdrag för biblioteket för synskadade är att det ansvarar för tillgången på läroböcker på alla utbildningsstadiet.

3 §. Direktionen svarar för de allmänna riktlinjerna i utvecklandet av biblioteksverksamheten. Om dess sammansättning och uppgifter stadgas genom förordning.

4 §. Bibliotekets utlåningsservice är liksom servicen vid de allmänna biblioteken

avgiftsfri för låntagarna. Det uppbärs inte heller några avgifter hos låntagarna för postningen av det material som de lånat. Biblioteket kan också tillhandahålla avgiftsbelagda tjänster. Prissättningen av de avgiftsbelagda tjänsterna regleras genom ett beslut av undervisningsministeriet enligt lagen om grunderna för avgifter till staten. Åtminstone en del av de avgiftsbelagda tjänsterna kommer av kulturpolitiska skäl att behöva prisstöd.

5 §. Biblioteket kan ta emot testamenterade eller donerade medel.

6 §. Närmare stadganden om verkställigheten av lagen utfärdas genom förordning.

2. Ikraftträdande

Lagen avses träda i kraft så snart som möjligt efter att den har antagits och blivit stadfäst.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lag förslag:

Lag

om biblioteket för synskadade

I enlighet med riksdagens beslut stadgas:

1 §

För biblioteksverksamhet för synskadade finns biblioteket för synskadade, som är underställt vederbörande ministerium.

Biblioteket för synskadade är såväl finsk- som svenskspråkigt.

2 §

Biblioteket för synskadade skall ge synskadade och andra klientgrupper, som på grund av skada eller sjukdom inte kan använda vanligt biblioteksmaterial, möjlighet till information, studier och rekreation samt möjlighet att syssla med litteratur och konst.

För att fullgöra denna uppgift skall biblioteket

1) producera och låna ut biblioteksmaterial i form av punktskrifts- och talböcker samt elektroniskt och annat specialproducerat biblioteksmaterial,

2) producera studie- och kursmaterial för alla utbildningsstadier,

3) sälja material som det producerat till privatpersoner, bibliotek och andra inrättningar,

4) handleda sina kunder i användningen av biblioteket och i informationssökningen, samt

5) vara sakkunniginrättning inom sitt område.

3 §

Biblioteket för synskadade har en direktion om vars sammansättning och uppgifter stadgas genom förordning.

4 §

Utlåningsservicen vid biblioteket för synskadade är avgiftsfri för den som använder biblioteket.

I fråga om andra prestationer iakttas vad som stadgas i lagen om grunderna för avgifter till staten (150/92).

5 §

Biblioteket för synskadade har rätt att ta emot donerade och testamenterade medel.

6 §

Närmare stadganden om verkställigheten av denna lag utfärdas genom förordning.

7 §

Denna lag träder i kraft den 1999 .

Genom denna lag upphävs lagen den 9 januari 1978 om biblioteket för synskadade (11/78) jämte ändringar.

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan den träder i kraft.

Helsingfors den 10 maj 1996

Republikens President

MARTTI AHTISAARI

Minister *Claes Andersson*